

Foucault'nun Biyopolitik Yönetimsellik Yaklaşımı Bağlamında Uluslararası İklim Değişikliği Müzakereleri

Çiğdem TUĞAÇ¹

Özet

Yönetmek/idare etmek yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası ölçeklerde gerçekleşen bir olgudur. İçinde olunan Antroposen çağ, politik ve idari kararlar ile dünyada yapısal ve biyofiziksel dönüşümlere neden olunan bir biyopolitika dönemini temsil etmektedir. Bu dönemde sürecin yönetimi ve devamlılığı, uygulanan neoliberal politikalar ve sürdürülebilir kalkınma kavramı üzerinden sağlanırken; ekolojik kriz ve iklim değişikliği etkilerini giderek daha fazla bir biçimde göstermektedir. Bu durum, küresel çevre politikası ve uluslararası ilişkilerle ilgili çalışmaların ön plana çıkmasına, devletler tarafından farklı biyopolitikalar geliştirilmesine ve uzaktan yönetim sistemlerinin oluşmasına neden olmaktadır. Çünkü günümüzde biyopolitik stratejiler aracılığıyla sadece ekonomik değil, ekolojik ve sosyal alanlara da etki etmek mümkündür. Bu çalışma kapsamında devletlerce Antroposen çağda uygulanan yönetim politikaları, Foucault'nun biyopolitik yönetimsellik yaklaşımı üzerinden irdelenmiş ve söz konusu yaklaşım, uluslararası alanda Birleşmiş Milletler'in öncülüğünde gerçekleştirilen küresel iklim değişikliği müzakereleri bağlamında değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Foucault, biyopolitik yönetimsellik, iklim değişikliği müzakereleri, sürdürülebilir kalkınma, liberalizm/neoliberalizm

International Climate Change Negotiations in the Context of Foucault's Biopolitical Governmentality Approach

Çiğdem TUĞAÇ¹

Abstract

Governing/administrating is a phenomenon that takes place at local, regional, national and international scales. The Anthropocene era represents a biopolitical era that caused structural and biophysical transformations in the world through political and administrative decisions. In this period, while the management and continuity of the process is achieved through the applied neoliberal policies and the concept of sustainable development, on the other hand, the ecological crisis and climate change are increasingly showing their effects. This situation causes studies related to global environmental policy and international relations to come to the forefront, the development of different biopolitics by states and the formation of remote management systems. Because today, it is possible to influence not only economic, but also ecological and social areas through biopolitical strategies. Within the scope of this study, the management policies implemented by the states in the Anthropocene era were examined through Foucault's biopolitical governmentality approach and the approach was evaluated within the context of global climate change carried out in the international arena under the leadership of the United Nations.

Keywords: Foucault, biopolitical governmentality, climate change negotiations, sustainable development, liberalism/neoliberalism

GİRİŞ

Günümüzde küreselleşmeye ve neoliberal süreçlere bağlı olarak yeni gelişen koşullar politik, sosyal, ekonomik ve ekolojik kavramlara farklı içerikler kazandırmakta, geleneksel anlamlarını genişleterek, yeniden tanımlanmalarını gerekli kılmaktadır. İlkçağlardan günümüze insanlığın doğal çevre ile ilişkisini söz konusu kavramlar ile bir arada açıklamayı amaçlayan farklı görüşler ortaya konulmuştur. Bu görüşlere yön veren önceleri dini inanışlar olmuş, Rönesans'ta Bacon'un öncülük ettiği doğaya hâkim olma fikri, Sanayi Devrimi ile daha da gelişmiştir. Sanayi Devrimi, beraberinde küresel ekonomik gelişmeyi getirdiği kadar, doğa ve insan etkileşimini de en üst seviyeye çıkarmış ve doğa sınırsızca kullanılabilir bir kaynak olarak ele alınmıştır (Özer, 2001: 62). Bu yaklaşım ekolojik sorunları başlatan bir kırılma noktası olmuş, insan aklına dayalı ve tekno-merkezci yaklaşımlar ile yeryüzünde önemli biyofiziksel dönüşümlere neden olunmuştur (Sessions, 1995: 4). İnsanlığın yerküreye hâkim olduğu ve onu şekillendiren en önemli güçlerden biri olduğu görüşüne dayalı politikaların en üst seviyede uygulandığı, günümüzde içinde bulunulan bu yeni ve insan yapımı dönem 'Antroposen' olarak anılmakta ve söz konusu kavram, insanlığın dünyanın doğal sistemleri üzerindeki zararlı etkilerini vurgulamak için de kullanılmaktadır (Hamilton, 2016: 33).

Günümüzde insan faaliyetlerinin dünyaya vermiş olduğu zararlar ve ekolojik dengenin bozulması, sonuçlarını küresel ısınmaya bağlı iklim değişikliği, su, toprak, hava gibi çevresel kaynaklarda taşıma kapasitelerinin üzerindeki kirlilik ve ozon tabakasındaki incelme gibi pek çok şekilde göstermektedir. Esasen ekolojik kriz denilen olgunun -insanın da canlı bir varlık olarak ekosistemin bir parçası olduğu düşünüldüğünde- insanlığın da krizi olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır (Maltaş, 2015: 2).

İnsanların neden olduğu çevresel sorunların Birleşmiş Milletler (BM) öncülüğünde uluslararası alanda müzakere edilmeye başlanması 1972 tarihli Stockholm Konferansı'na kadar uzanmaktadır. Bu konferans vesilesiyle çevresel sorunlar küresel çapta resmi olarak tanınmış ve yavaş yavaş hükümetlerin ve iş dünyasının gündemlerinde yerini almıştır (Mengi ve Algan, 2003: 19). Çevresel sorunların mevcut sistem içinde ve teknolojik önlemler ile üstesinden gelinebileceğini öne süren ve karşılığını sürdürülebilir kalkınma kavramında bulan yaklaşımlar ve politikalar geliştirilmiştir (Yaylı ve Çelik, 2011: 371). Ancak 1972'den bu yana geline süreçte ekolojik krize çözüm bulmak konusunda istenilen sonuçlara erişilemediği ve söz konusu krizin giderilmesi noktasında insanlar tarafından geliştirilen teknolojilerin yeterli gelmediği anlaşılmış durumdadır. Özellikle günümüzün en önemli çevre sorunu olarak ele alılabilecek iklim değişikliği konusunda BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS) ve Paris İklim Anlaşması kapsamında gerçekleştirilen uluslararası müzakerelere ve söz konusu müzakerelere bilimsel temel sağlayan Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli'nin (IPCC) iklim değişikliğinin tüm canlılar için gerçek bir risk oluşturduğunu ifade edilen raporlarına rağmen, paradoksal bir biçimde iklim değişikliğinin etkilerinin daha da kötüleşmesi önlenememektedir.

İklim değişikliğinin zararlarının yerküre ekosisteminin ve dolayısıyla insan yaşamının sürdürülebilirliğini olumsuz yönde etkilediği artık şüphe götürmez bir gerçekliktir. 2014 yılında IPCC tarafından yayımlanan 5. Değerlendirme Raporu'nda, insan eylemlerinin iklim değişikliğine neden olduğu açık bir biçimde ifade edilmiştir. Bu nedenle çağımızdaki iklim değişikliği 'antropojenik iklim değişikliği' olarak da anılmaktadır (Intergovernmental Panel on Climate Change [IPCC], 2014: v). İklim değişikliğine ilişkin sorumluluk alma noktasında küresel düzeyde tutarlı bir politika izlenememesi sürecin daha da kötüleşmesine neden olmaktadır. BMİDÇS, Kyoto Protokolü ve Paris İklim Anlaşması'nın kapsamında yer alan hususların taraf ülkeler tarafından tam olarak yerine getirilmediği görülmektedir (Godrej, 2003: 120). Dünya kaynaklarını kısıtlama olmaksızın kullanarak sanayileşen ve bugünkü refah seviyelerini yakalayan gelişmiş ülkeler, halen önemli miktarda sera gazı emisyonu üretmektedirler. Gelişmekte olan ülkeler ise gelişmiş ülkelerin refah düzeylerini yakalamak için ekonomik faaliyetlerini yoğun biçimde gerçekleştirmektedirler. Bu hususlar, BM nezdinde gerçekleştirilen küresel iklim değişikliği müzakerelerinde, sera gazı emisyonlarını kimin azaltacağı, ne kadar azaltacağı, bunları ne zaman yapacağı, iklim değişikliğine uyumun maliyetini kimin karşılayacağı ve ne kadar ödeyeceği konularında tartışmaya ve mücadeleye neden olmaktadır (Demirci, 2013: 184; Roberts ve Parks, 2007: 32).

Bu noktada küresel iklim değişikliği müzakereleri bağlamında uygulanan politikaların ve temel sorun alanlarının doğru bir biçimde tanımlanması doğrultusunda günümüzde, yukarıda da ifade edilen antroposentrik dönüşüm sürecini ve ekolojik krize ilişkin koşulları anlamada, 'biyopolitik' kavramsal çerçeve önemli bir araç olarak ele alınmaktadır. Biyopolitika, doğal çevre ile sosyal çevre ve politika

arasındaki ilişki üzerine tartışmaları kapsamaktadır. Biyopolitikanın metodolojik yaklaşımı içinde araştırmalar ve analizler gerçekleştirilmektedir. Söz konusu analizler ise özellikle liberalizm ve neoliberalizm süreçlerinin çevresel krizlerle ilişkilendirilmesinde ve problemin kökeninin anlaşılmasında değerlendirilmektedir (Koç, 2018: 194; Leonardi, 2012: 54; Maltaş, 2015: 3).

Biyopolitika kavramı, disiplinlerce çeşitli şekillerde ele alınmakta, politika ve yönetim süreçleriyle ilişkisi farklı şekillerde kurulmaktadır. Bunun gerçekleşmesinin önünü açan en önemli düşünürlerden biri de Michel Foucault'dur. Foucault'nun biyopolitika yaklaşımında kavram, liberalizm ve neoliberalizm ile ele alınarak; bunların bireyler için ürettikleri tüketilecek özgürlükler üzerinden; iktidarın yerel ve uluslararası düzeyde yeniden kurulduğuna işaret edilmektedir. İçinde bulunulan Antroposen çağda, kötüleşmeye devam eden ekolojik krizin ve ülkeler arasındaki mücadelenin temelini anlaşılmasında Foucault'nun biyopolitik yönetimsellik kavramı kapsamında sunduğu önermelerin bu bakış açısıyla gözden geçirilmesi, özellikle de küresel iklim değişikliği müzakerelerinin içinde bulunduğu dar boğazdaki temel sorun alanlarının ve iktidar ilişkilerinin niteliğinin tanımlanması açısından önemlidir.

Bu esaslar doğrultusunda bu çalışmanın amacı; biyopolitika kavramının, Foucault'nun ele alış biçimiyle 'biyopolitik yönetimsellik' bağlamında irdelenmesi ve küresel iklim değişikliği müzakereleri ile ilişkisinin kurulmasıdır. Bu kapsamda araştırma yöntemi olarak ilişkisel araştırma modeli kullanılmış ve kitap, dergi, internet siteleri ve uluslararası kuruluşların raporları kaynak materyali olarak değerlendirilmiştir. Çalışma üç bölüm halinde ele alınmıştır. (1) Öncelikle biyopolitika kavramının tarihsel süreç içinde kapsamındaki gelişmeler irdelenmiştir. (2) Ardından Foucault'nun biyopolitika yaklaşımı olan biyopolitik yönetimsellik çerçevesinde iktidara, bireylere ve bunlarla birlikte liberal ve neoliberal süreçlere yaklaşımı ele alınmıştır. (3) Son olarak Foucault'nun biyopolitik yönetimsellik kavramının küresel iklim değişikliği müzakereleri ile ilişkilendirilmesi doğrultusunda değerlendirmeler yapılmıştır. Bu bölümlerden elde edilen bulgular ise sonuç kısmında bir arada değerlendirilmiştir.

Biyopolitika Kavramı ve Gelişimi

Politika terimi, yönetim eylemini ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu terimin kapsamında yer alan devlet, toplum ve vatandaşlar gibi unsurlar birbirleriyle içsel bir ilişkiye sahiptirler. Diğer bir ifade ile bunların olduğu her ortamda politika da olacaktır ve alınan politik kararların mekânı, yaşam çevresini etkilemesi kaçınılmazdır (Koç, 2018: 194). Biyopolitika terimindeki Yunanca 'bios-yaşam', 'politike-politika' ise devlet yönetme sanatı anlamındadır. Dolayısıyla biyopolitika, 'yaşam politikası/siyaseti' olarak kullanılmaktadır (Kelly, 2015).

Biyopolitika kavramı yaygın bilinirliğini Michel Foucault ile yakalamış olsa da kavramı ilk tanımlayan kişi Foucault değildir. Kavramın temelini yaklaşık 200 yıllık bir geçmişi vardır. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kuruculuğunu Almanya'da Frederich Nietzsche ve Arthur Schopenhauer'in ve Fransa'da Henri Bergson'un yaptığı '*Lebensphilosophie* (hayat felsefesi)', bağımsız bir felsefi eğilim olarak ortaya çıkmıştır (Lemke, 2013a: 25).

Biyopolitika kavramı ise ilk olarak 20. yüzyılın başında İsveçli siyaset bilimcisi Rudolf Kjellén tarafından kullanılmıştır. Kjellén, devletleri en az bireyler kadar gerçek olan, ancak gelişme süreçleri boyunca orantısızca büyüyen ve oldukça güçlü hale gelen birey ötesi varlıklar olarak ele almıştır. Yani Kjellén'e göre devlet canlı bir organizmadır. Kjellén'e göre sosyal, politik ve yasal ilişkiler, esas olarak devletten kaynağını almaktadır. Ortaya çıkan politika ise biyolojik yasalarla yönlendirilmektedir ve onları meşru kabul edip gerçekliğe uygun saydığı bir ilke olarak almaktadır. Yani devletlerin yaşam savaşı, biyopolitika olarak karşımıza çıkmaktadır (Lemke, 2013a: 18, 26).

Esasında Kjellén, içinde bulunduğu dönemin sosyal Darwinist yaklaşımı üzerinden biyopolitikayı tanımlamaktadır. Bu bakış açısında ilerleyen süreçte ırkçılık olarak nitelenebilecek düzeyde biyolojik olarak değerli görülenin desteklenmesi sürecine evrilme söz konusu olmuştur. Çünkü bu yaklaşımda biyolojik özelliğe bağlı olarak doğal bir hiyerarşi olduğu varsayımı söz konusudur. Öyle ki miras alınan biyolojik özellik, durumu sadece meşrulaştırmamakta, aynı zamanda bireylere ve gruplara adaletsiz biçimde muamele etmek için de gerekli olarak görülmektedir. Bu yaklaşımın yansımalarını en erken evrede Roma İmparatorluğu'nda görmek mümkündür. Daha sonra Nasyonal Sosyalist düşüncede de benzer bir yaklaşım sergilenmiştir. Bu dönemde halkın bedeni (*volkskörper*) kavramının yaygın bir biçimde kullanıldığı görülmektedir. Bu kavram kendi içinde bir hiyerarşinin bulunduğu, ırksal açıdan homojen bir toplumu ifade etmektedir. Dolayısıyla bu kullanımda biyopolitika, diğer pek çok şeyin yanında hiyerarşinin inşası ile de ilgilenmektedir. Buna bağlı olarak kıt kaynaklar için mücadelede,

biyolojik açıdan farklı donanımı olan insanlık için güç, eşitsiz biçimde dağıtılmıştır. Bu nedenle Kjellén tarafından uluslararası ölçekte de dâhil her düzeyde toplumsal hiyerarşilerin zorunlu ve kaçınılmaz olarak ortaya çıktığı ifade edilmektedir (Gora, 2014: 129; Kelly, 2015; Lemke, 2013a: 25, 27).

1960 ve 70'li yıllara gelindiğinde biyopolitika kavramı ekolojik anlamlar da kazanmaya başlamıştır ve çeşitli ekolojik toplumsal hareketler tarafından çevre krizine çözüm bulma amacı bakımından ele alınmaya başlanan bir kavram haline gelmiştir. Şüphesiz bu bilincin oluşmasını sağlayan çalışmalardan ilki Rachel Carson'un 1962 yılında yayımlanan Sessiz Bahar adlı kitabıdır. Carson kitabında çevre sorunlarına teknolojik çözümler üretmenin yeterli olmayacağı konusundaki bilincin oluşmasına katkı sağlamıştır. Carson insanlara, yaşamlarının tüm biyolojik yapının hayatta kalmasına bağlı olduğunu göstermiş ve ekosistem içinde yaşayan bütün canlıların içsel ilişkiye sahip olduğunu ifade etmiştir (Des Jardins, 2006: 27; Drengson, Devall ve Schroll, 2011: 102).

Ekolojik bilincin oluşmasını sağlayan ikinci çalışma ise 1970'lerde yayımlanan Roma Klübü'nün Massachusetts Teknoloji Enstitüsü'nden hazırlamasını talep ettikleri rapordur. Dennis L. Meadows'un 1972 yılında Büyümenin Sınırları adıyla dünyaya açıkladığı rapor, gelecek 150 yıl içerisinde doğal kaynakların tükeneceği yönünde bir değerlendirme içermekte, nüfus bakımından ve ekonomik gelişme bakımından sıfır büyümeyi önermektedir. Raporda ayrıca çevrenin yok edilmesinin önüne geçilmesi için politik müdahalede bulunulması da talep edilmektedir. (Keleş, Hamamcı ve Çoban, 2012: 39, 40). Görüleceği üzere, biyopolitikaya dair yeni bir alanın gelişimi söz konusu olmuş, ekolojik bir içerik de kazanarak; "insanlığın doğal çevresinin korunması amacını taşıyan politik eylem" anlamına da gelmeye başlamıştır. Bu biyopolitik yaklaşım, hayat ve hayatta kalmaya ilişkin nispeten yeni olguları içermektedir. Zira büyüyen dünya nüfusu karşısında açlığın, çevre kirlenmesinin, iklim değişikliğinin, doğal kaynakların tükenmesinin ve bunlar gibi pek çok etkenin ortaya çıkarttığı politik, toplumsal, etik ve yasal sorunlara odaklanılması gerekmiştir (Justice, 2017).

1970'li yıllarda biyopolitika kavramı, yaşanan biyoteknolojik gelişmelere koşut olarak kapsam bakımından daha da gelişmiştir. DNA transferinin mümkün olması, farklı yaşam biçimlerinin genetik olarak haritalanmasının sağlanması bu alanda tartışmaları da beraberinde getirmiş ve konu biyoetiğe ilişkin kaygılara taşınmıştır. Biyopolitikanın anlamı, "biyoteknolojik müdahalelerin sınırlarını ve temellerini belirleyen idari ve yasal yöntemler olarak" kullanılmaya başlanmıştır (Lemke, 2013a: 46).

1970'li yılların bir diğer önemi de Fransız filozof Michel Foucault tarafından biyopolitika kavramının önceki kavramsallaştırmalardan oldukça farklı bir biçimde ele alınmış olmasıdır. Foucault'nun biyopolitika yaklaşımında -takip eden bölümde detaylarıyla ele alınacak olmakla birlikte genel hatlarıyla ifade edilirse- biyopolitika kavramına yeni bir boyut getirerek, tarihsel süreçlerle ilintisi içinde iktidarın uygulanmasının özel, modern bir biçimi olarak ele aldığı görülmektedir. Foucault'a göre yaşam, politikanın sınırını belirlemektedir. Bu sınıra saygı gösterilmelidir. Doğanın yönetim pratikleriyle ilişkisini vurgulayan Foucault, nüfusun doğasının anlaşılmasını ise onu yönetmenin ön koşulu olarak değerlendirmektedir (Gora, 2014: 130; Lemke, 2013a: 21).

1990'lı yıllarda Foucault'nun biyopolitikaya yaklaşımını ele alarak, bu kavram üzerinde çalışan bir diğer düşünür ise Giorgio Agamben olmuştur. Agamben, biyopolitikayı tanımlamaktaki yaklaşımını toplama kampları örneği üzerinden açıklamaktadır. Agamben'e göre tarihsel süreçte Antik Yunan'da görülen söz konusu 'kamp'lar, Batı'nın biyopolitik paradigması olarak Naziler için de zemin teşkil etmiştir. Yani en baştan beri var olan yapılar, daha da genelleşmiş ve radikalleşmiştir. Agamben'in biyopolitikaya yaklaşımında diğer bir metafor da 'çıplak hayat (*zoé*)' olarak nitelendirdiği doğal varlıktır. Bu kavramsallaştırmayı hukuk ilkelerinin dışında kalan sığınmacı ve göçmenler gibi grupları da nitelendirmek için kullanmaktadır. Agamben'e göre kamplar, çıplak hayata kaynaklık etmektedirler. Agamben, çıplak hayat ile politika arasındaki ilişkinin modern çağa özgü olmadığını ifade etmektedir ve Batı geleneğinde politikayı mümkün kılmak doğrultusunda çıplak hayatın dışlandığını savunmaktadır. Böylelikle ilk politik etkinlik, dışlama olarak ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla Agamben'in kavrayışında *bios* ile *zoé* arasında bir ayırım yapılmaktadır. Yani doğal varlık ile bireyin hukuki varlığı arasındaki bir ayırma işaret etmektedir. İkisi de insan hayatına ilişkin kavramlardır ancak çıplak hayat, hukukun korumasının dışında kalmak demektir (Agamben, 1998; Lemke, 2013a: 77, 79). 2000'li yıllarda biyopolitika kavramına başka bir katkı da Michael Hardt ve Antonio Negri tarafından sağlanmıştır. Hardt ve Negri'ye (2004) göre biyopolitika, neoliberal süreçlerin yeni üretim paradigmasıdır. Üstelik küresel biyopolitik üretim biçimi ulus devlet sınırlarıyla da sınırlandırılmayacak niteliktedir. Bu nedenle tek bir hakimiyet merkezinden de söz etmek mümkün değildir (Hardt ve Negri, 2004; Lemke, 2013a: 91).

Foucaultcu biyopolitika kavramının içeriğinin gelişmesinde Agamben ve Negri ve Hardt'ın katkıları oldukça önemli bir konuma sahiptir. Ancak kavramın zenginleşmesine katkı sağlayan başka düşünürler de olmuştur. 1994 yılında Ferenc Feher ve Agnes Heller tarafından Biyopolitika adlı kitaplarında 'beden politikası (*politics of the body*)' kavramı ortaya konulmuştur. Feher ve Heller, modernitenin hiçbir zaman gerçekleştirmediği vaatlerinden birinin, bedenlerin özgürleştirilmesi olduğunu ifade etmektedirler. Feher ve Heller'e göre hayat ne bir nesne ne de bir temel olarak ele alınmamalıdır. Feher ve Heller, biyopolitikayı geleneksel politikaya karşı bir alternatif olarak ele almışlardır. Ancak Thomas Lemke'ye göre (2013a) Feher ve Heller'in biyopolitika terimini kullanımları oldukça dar ve insan bedenine ait temaların hâkim olduğu bir çerçevede olmuştur (Feher ve Heller, 1994: 194; Lemke, 2013a: 106; 109).

Biyopolitikaya ilişkin çalışan bir diğer kişi ise Anthony Giddens'dır. Giddens, 'yaşam siyaseti (*life politics*)' kavramıyla biyopolitika tartışmalarına katkı sağlamıştır. Giddens'in yaklaşımında postmodern görüşün iddia ettiği gibi, modernitenin sonunun gelmediği ve geç modernite olarak nitelendirdiği yeni bir döneme girildiği ifade edilmektedir. Geç modernitede bilgi türleri ve müdahale biçimlerinde de bir artış söz konusudur. Böylelikle katı tutumlar yerini müzakere ortamına bırakmaktadır. Ayrıca geç modernitede, modernlikteki dönüşüme bağlı olarak politik anlayışta da değişimler gözlemlenmiştir. Giddens bu değişimi "özgürleştirici politikadan, hayat politikasına geçiş" olarak açıklamıştır. Hayat politikası, nasıl yaşanmalı sorusunu temel almaktadır. Bu bağlamda Giddens etik sorunların da ele alınması gerektiğini ifade etmiştir (Lemke, 2013a: 112). Anthony Giddens'in biyopolitika yaklaşımı ele alındığında incelenmesi gereken önemli bir diğer çalışması da 2013 yılında yayımlanan İklim Değişikliği Siyaseti adlı kitabıdır. Biyopolitikaya yaklaşımı konusunda erken dönem çalışmalarından daha farklı görüşler ortaya koyduğu kitabında, özellikle iklim değişikliği konusunu hayat politikasından ayrı olarak ele almıştır. Giddens'a (2013) göre iklim değişikliği politikası, uzun yıllar biyopolitika bağlamında aktif olarak faaliyet gösteren yeşil hareket ile bir arada ele alınmalıdır ancak yeşil hareketin savunduğu doğaya dönüş yaklaşımının desteklenmesi artık mümkün değildir ve iklim değişikliği sorununun çözümü için doğru bir tercih olmayacaktır. Giddens, biyopolitik önermesini "gezegeni kurtarmak" şeklinde değil, "dünyada insanların yaşayabilecekleri uygun hayat tarzını muhafaza etmek ve mümkünse bu tarzı geliştirmek" olarak ifade etmiştir (Giddens, 2013: 16, 17).

Biyopolitika kavramının etik boyutu üzerine çalışmalar yapan antropolog Didier Fassin (2001), bu kavramı 'biyomeşruyet' bağlamında ele almıştır. Foucault'nun da ele aldığı bireye ve topluma ilişkin aritmetikleştirme ve veri toplama süreçleri sonucunda bazı devletlerin ve bazı kişilerin diğerlerinden daha az yaşadığını ya da Foucault'nun sosyal terketme dediği olguyla uyumlu bir biçimde diğerleri için kurban edildikleri ifade etmektedir. Agamben'in *zoé* ve *bios* ayrımını da eleştiren Fassin, beden ile devlet arasında şiddetli bir yasaklama, menetme ilişkisinin söz konusu olmadığını, bunun yerine insanların göze çarpmayan bir biçimde yönetildiklerini ifade etmektedir. Bu yönetim biçiminde odak; bireyin bedensel bütünlüğüdür ve bu husus sağlık bağlamında organize edilerek çıplak hayat bir biyomeşruyet vektörü olarak kullanılmaktadır (Fassin, 2001: 3).

Foucault'nun biyopolitika kavramsallaştırmasının kapsamının geliştiren isimlerden bir diğeri de Paul Rabinow'dur. Geliştirdiği 'biyotoplumsallık' kavramı ile Rabinow, gelinen noktada doğa ile kültür arasındaki ayrımın sona erdiğini ve farklı bir ilişki düzeyinin tanımlandığını ifade etmiştir. Bunu sağlayan husus ise genetik, teknik ve bilimsel yenilikler olmuştur. Bu sayede yeni kimlik politikaları ve yeni kolektif öznellikler tanımlanabilmektedir (Gora, 2014: 134).

Lemke'nin (2013a) biyopolitika kavramını ele alarak geliştiren en etkili çalışmalardan biri olarak nitelendirdiği 'etho-politika' yaklaşımı ise Nikolas Rose ortaya koymuştur. Rose, Rabinow'un biyopolitika yaklaşımına benzer bir biçimde genetik, biyolojik ve teknolojik bilgideki gelişmelerin, doğa ve kültür arasındaki ilişkilerin yeniden tanımlanmasına yol açtığını ifade etmektedir. Rose'un etho-politikadaki temel savlarından biri, devletin genetik yapıya müdahalesinin temel amacının kamu sağlığı olmayıp, doğrudan bireyin sağlığının korunmasıdır. Yani devlet ile birey arasındaki süreç 'ırksal hijyene' dönük olarak zorla gerçekleştirilen kısırlaştırma ya da soykırım süreçleri ile değil; bireyi tanıyan, onu tedavi eden ve bu yolla yöneten bir biyopolitikaya doğru evrilmiştir (Lemke, 2013a: 132). Biyopolitika kavramına güncel ve farklı bir diğer bakış açısı da Mark G. E. Kelly (2015) tarafından ortaya konulan 'biyopolitik emperyalizm' kavramıdır. Kelly, Foucault'nun biyopolitika kavramsallaştırmasını temel aldığı Biyopolitik Emperyalizm adlı kitabında, gelişmiş ülkelerin geçmişten bugüne korunaklı bir gelişim ve yaşantı biçimine sahip olduklarını, ancak bu durumun dünyanın yoksul gelişmekte olan ülkeleri için bu şekilde gelişmediğini ifade etmiştir. Kelly, günümüzde

gelişmiş ülkelerin kendi güçlerini korumak ve refah seviyelerini sürdürmek doğrultusunda bilimsel bilginin gücünü de kullanarak dünyayı izlediklerini dile getirmektedir. Günümüzün biyopolitik toplumunda insanların sağlığına önem verilmesinin nedeni de aynıdır, devletin refahının ve gücünün sürdürülmesinin istenilmesi. Kelly, günümüzde emperyalizmin gücünün en üst seviyesinde olduğunu vurgulamaktadır. Bu ise uluslararası ilişkiler alanında yeni biyopolitikaların geliştirilmesini gerektiren bir husustur (Kelly, 2015).

Görüldüğü gibi Michel Foucault'nun çalışmaları sayesinde popülerlik kazanan biyopolitika kavramının zaman içinde kapsamı ve ele alınış biçimi oldukça gelişmiş; biyopolitika kavramı politika, etik, biyoloji ve felsefe gibi pek çok alan ile ilişkisi içinde tartışmaların merkezinde yer almıştır. Kavramın önümüzdeki süreçte de yeni içerikler kazanmaya devam ederek, kapsamının zenginleşeceği aşikârdır. Bu çalışmanın odağı bağlamında takip eden bölümde Foucault'nun biyopolitika kavramsallaştırmasının detayları irdelenmiştir.

Foucault'nun Biyopolitika Yaklaşımı: Biyopolitik Yönetimsellik

1970'lerde Foucault biyopolitika kavramına yeni bir boyut getirerek, tarihsel süreçlerle ilintisi içinde iktidarın uygulanmasının özel bir biçimine işaret etmiştir. Biyopolitikayı 15. ve 16. yüzyıllarda, Batılı siyasi aklın, insanların bir bölgede nasıl yaşadığını yeniden tanımlayan yeni bir güç teknolojisi olarak nitelendirdiği dönüşüm süreci ile birlikte ele almıştır. Foucault biyopolitikayı önceleri politik egemenliğin kavramlarını yeniden formüle etmekte ve modern ırkçılığın yükselişini tanımlamak için, daha sonra ise liberalizm ile ilişkilendirerek kullanmıştır (Konak, 2019: 118). Hatta yazılarında çoğu kez biyopolitika yerine 'biyo-iktidar' kelimesini de kullanmaktadır. Dolayısıyla Foucault egemenlik, disiplin ve düzenleyici veya güvenlik olmak üzere üç farklı iktidar kavramsallaştırması yapmıştır. Foucault biyo-iktidar hipotezini öne sürerken, bedenlerin disipline edilmesine yönelik tekniklerle nüfusun idare edilmesine yönelik uygulamaları ifade etmiş ve normalleştirici, doğrudan şiddet kullanmayan yeni bir iktidar türünü tanımlamıştır. Daha sonra buna 'yönetimsellik (*governmentality*)' adını verecektir. Foucault'nun yaklaşımında biyopolitika ve biyopolitik yönetimsellik iç içe kullanılmıştır (Foucault, 2003: 249; Gora, 2014: 130; Hamilton, 2016; s.40; Konak, 2019: 118; Lemke, 2013a: 55).

Foucault'a göre yönetimin özgünlüğünün kavranışı için öncelikle 'güvenlik düzenekleri' denilen işleyişe bakılmalıdır. Güvenlik düzenekleri davranışlara yasak koyan yasa düzeninden, bedenleri terbiye eden disipline farklı olarak; olası toplumsal fenomenleri önceden tahmin ederek, olasılıkları hesaplamak, onları istediği yöne sevk etmek işlemlerinde uygulanmaktadır. Yani güvenlik düzenekleri ile dolaylı etkide bulunmak suretiyle toplum yönetilmektedir. Şeylerin idaresi yoluyla insanların yönetilmesi adını verdiği bu pratik, Foucault'a göre özgür bırakarak yönetmeye yönelik bir politik teknoloji olarak liberalizmin temelini oluşturmaktadır (Foucault, 2013: 25, 26). Foucault'a göre, insan bedenlerine uygulanan nüfus aritmetikleri veya istatistikler, bu kapsamda ele alınan doğum-ölüm oranları, sağlık-hastalık durumları gibi yaşam kalıplarını ölçebilen ve tanımlayabilen kalıplar aracılığıyla politik faaliyet sürmüştür. Foucault'a göre bundan sonra yönetmek ve bireyleri kontrol etmek için söz konusu istatistiksel hesaplamalar, biyopolitik yönetimin içsel ve kabul edilebilir bir parçası olmuştur (Foucault, 2003: 242, 243). Foucault'nun görüşleri doğrultusunda bugün, uluslararası ilişkilerde biyopolitikanın tanımını; "popülasyonların yaşam süreçlerinin yönetimini gerektiren bir politika biçimi" veya "istatistik, demografi, epidemiyoloji ve biyoloji gibi belirli bir siyasi bilginin ve yeni disiplinlerin ortaya çıkmasına işaret eden bir yaklaşım" olarak görmek mümkündür (Lemke, 2011: 5). Bu yaklaşım biçimi, insan popülasyonu biyolojik olarak keşfedildikçe 'toplum'un ortaya çıkacağını varsaymaktadır (Dalby, 2013: 186).

Foucault'a göre toplumun yapısının analiz edildiği ve davranışlarının hesaplanabilir hale geldiği söz konusu süreçler aracılığıyla yeni bir yönetsel araç ortaya çıkmıştır. Bu ise 'liberal politik ekonomi'dir (Foucault, 2008). Foucault'a göre biyopolitiği oluşturan şey tam da budur ve daha önce ekonomik olarak kabul edilmeyen alanlarda dahi ekonomik analizlerin yapılmasını beraberinde getirmiştir (Foucault, 2008: 219). Foucault, 1979 yılından itibaren verdiği Biyopolitikanın Doğuşu adlı derslerinde, liberalizmin içerdiği iddia edilen özgürlüklerin, aslında devamlılık arz etmeyen ve devamlı olarak üretilmesi gereken bir olgu olduğuna değinmiştir. Örneğin, serbest piyasa mekanizmalarının devamlılığının sağlanmasının başka düzenlemelere bağlı olması ya da iş gücü ve pazara ilişkin diğer mekanizmaların korunması için yasal süreçlerin geliştirilmesi gibi. Dolayısıyla Foucault'a göre liberalizmin sunduğu özgürlükler sınırlı ve kontrollüdür (Foucault, 2008: 64, 65). Liberal yönetimsellik

ideoloji, politika ve ekonomi gibi konularla referanslı tek bir teori ile açıklanamaz hale gelmiştir ve bunların ötesinde bir yapı taşımaktadır (Foucault, 2008: 219). Neoliberalizmin, biyopolitika ile bağlantısını da ele alan Foucault, neoliberalizmin teori ve uygulamalarının kaynağını klasik liberalizmin uygulamalarından aldığı ifade etmiştir (Van der Berg, 2016). Bununla birlikte Foucault'a göre liberalizmde devletin eylemlerinin yönlendiricisi bireysel haklar ve özgürlükler iken; neoliberal rejimde daha katı ekonomik şartlar ve piyasa şartları yönlendirici olmaktadır. Bu ise neoliberalizmde temel figürün *homo-oeconomicus* olmasına, yani kendini tatmin duygusuna yatırım yapılmasına neden olmaktadır. Söz konusu öznellik nosyonuna geçiş ise kişilerin yönetilebilir olmasını beraberinde getirmektedir (Foucault, 2008: 252).

Görüleceği gibi Foucault, biyopolitika yaklaşımında iktidarın nesnesinin nüfus olduğunun altını çizmektedir (Foucault, 2014: 58). Özellikle 1977 ve 1978'de Foucault'nun *Collège de France*'da verdiği derslerde, insan ilişkilerinin ardındaki amacın tamamen farklı bir boyutuna odaklandığı ve iktidarı egemen bir iradenin ifadesi olarak değil, bunun yerine yaşayan yasal toplumların yaşam süreçlerinin düzenlenmesi olarak ele aldığı görülmektedir (Lemke, 2011: 31). Foucault'a göre birey bağlı olduğu kurumlar üzerinden toplumdaki varlığını sürdürmektedir ve belli kurallara uymak zorundadır. İçinde yer aldığı kurumlar onu artık işgücüne dönüştürmüştür ve bu süreç özellikle sanayileşme ile başlamıştır. Bu rejim, günümüz insanının yapma, görme, söyleme biçimlerinin inşa edildiği –yönetilebilir öznelğin üretildiği– bir rejimdir. Yeni yönetim sanatı, özgürlük tüketmektedir. Bunun için özgürlükler öncelikle üretilmelidir. İnsan bu özgürlük üretimi-tüketimi içinde bağımsız bir yönetilendir ve özgürlük tüketicisidir. Birey enformatik bilginin ürettiği yaşam tarzlarını tüketir. Reklamlar artık ürün satmaktan çok yaşam tarzı satarlar. Fordizm sermayenin yeniden üretimi döngüsüne tüketim sürecini entegre ederken; post-fordizm de bu sürece iletişim araçlarını entegre etmiştir (Lazzarato, 2014).

Ürünün kullanım veya değişim değerinden ziyade artık toplumsal değeri ön plana çıkmıştır. Örneğin; belli bir marka eşyanın kullanılmasının, toplumda statü sembolü olarak görülmesi gibi. Metanın fiyatı artık yazılım ya da üretim sürecinden bağımsızdır. Birey bu neoliberal yönetimsellik içinde tüketmeye devam ederken, doğal kaynakları ortadan kaldırdığını ve ekolojik krizi körüklediğini bile bile bir 'danışıklı delilik' hali içindedir. Tüketimine son vermez. Bunu başkalarının yapmasını bekler (Glendinning, 1995: 37). Kapitalizm uzanımında tüketim toplumunun gelişimi, iktidarın halk üzerindeki kontrolünün artmasıyla mümkün olmuştur. Küreselleşme süreciyle iktidar yeni yapılar oluşturur ve kendisini yeni boyutlara sevk eder. Postkolonyal bir yaklaşımla bazılarının kazandığı, diğerlerinin ise kaybettiği bir süreç başlar. Dolayısıyla Foucault'nun biyopolitik yönetimsellik literatüründe, kavramı klasik liberalizmden çağdaş neoliberalizme doğru getiren tarihsel bir sürecin de geliştiği görülür. Yeni yönetimsellik, ulus-üstü küresel düzeyi içerecek biçimde gelişmiştir. Bu noktada Foucault, Kjellén'in metaforuna da benzer bir biçimde, ırklar arasında bir ayırımın olanaklı hale geldiğine işaret etmiştir. Yaşamayı gerekenle ölmesi gereken arasında bir ayırım işte bu noktada olanaklı hale gelmiştir ve bazı gelişmiş ülkelerin kendi tüketimlerini azaltmak yerine, bunu geliştirmekte olan ülkelere beklemesi ya da daha Neo-Malthusçu bir bakışla hayatta kalmaya dahi layık görmemesi süreci ortaya çıkmaktadır. Foucault bunu 'sosyal terk etme (*social abandonment*)' olarak nitelendirmektedir (Lewis, 2009: 178). IMF, Dünya Bankası ve BM gibi kuruluşlar bu noktada önemli rol oynamaktadırlar ve serbest piyasa ekonomisini güçlendirmektedirler. Neoliberalizm ise buradan hareketle özgürlük, seçim, hak gibi başlıklar altında hâkim sınıfın iktidarının yerel ve uluslararası düzeyde yeniden kurulmasını sağlamaktadır (Foucault, 2013: 99; Foucault, 2002: 252; Foucault, 2013: 99; Foucault, 2002: 252; Hamilton, 2016: 34; Lemke, 2013a: 62; Lemke, 2013b: 48, 49; Oksala, 2013: 56).

Bu yeni biyo-yönetimsellikte malların, sermayenin ve kaynakların özelleştirilmesi söz konusu olmakta ve daha öncesinde halkın eşit erişimine açık olan söz konusu kaynakların yeni ele alınış biçimi, insan hakları ile çelişmektedir. Esasen doğa metalaştırılmakta, aşırı bir biçimde kullanılmakta ve devletler ve/veya özel şirketlerce sahip olunan bir mal konumuna indirgenmektedir. Yerküre için yararlı görülebilecek eylemler örneğin, vejetaryenlik bile ticarileştirilerek, marketlerde vejetaryen ürünlerin satıldığı görülmektedir. Tüm bunların ise sürdürülebilir kalkınma kavramı kapsamında gerçekleştirildiği ifade edilmektedir (Van der Berg, 2016). Foucault'a göre iktidar, uyguladığı biyopolitikalar ile sadece kontrolü sağlamamakta, bunun yanı sıra esasen düzeni kurma ve onu koruma görevini de gerçekleştirmektedir (Foucault, 2011: 262).

Foucault'nun Biyopolitik Yönetimsellik Kavramının Küresel İklim Değişikliği Müzakereleri İle İlişkilendirilmesi

Küreselleşme süreciyle ulusal sınırların ticaret ilişkileri ve göçler aracılığıyla önemini yitirdiği günümüz koşullarında, uluslararası ilişkilerde önemli dönüşümler yaşanmaktadır. Bilimsel bilginin, teknolojik ve finansal olanakların da gücüyle gelişmiş ülkelerin özellikle gelişmekte olan ülkeleri tahakkümü altına almasını destekleyen koşullar, iktidarın kurallarının gelişmiş ülkelerce belirlendiği yeni bir dünya düzenini de beraberinde getirmektedir. Foucault bu konuda özellikle 2. Dünya Savaşı'ndan sonraki eğilime işaret ederek bu dönemden sonra neoliberal yönetimselliğin yükseldiğini ifade etmektedir. Bu çerçevede yukarıda da değinilen güvenlik iktidarı doğrultusunda sistemin serbest piyasa mantığına göre işlediğini ifade etmektedir. Yani biyopolitik yönetimsellik günümüzde neoliberal araçlarla rasyonelleştirilmektedir (Foucault, 2007: 4; Kelly, 2015). Bu kapsamda iklim değişikliği konusunda ise aşağıdaki eğilimler ortaya çıkmaktadır (Grove, 2013: 9-10):

- 1- Çevre ve iklim değişikliği üzerine yapılan bilimsel araştırmalar ile sera gazı azaltımı ve iklim değişikliğine uyum kavramları bağlamında güç ilişkileri oluşturmak doğrultusunda örneğin, karbona ilişkin piyasa temelli yaklaşımların geliştirilmesi veya uluslararası anlaşmalar, ulusal emisyon azaltım taahhütleri veya bireysel tüketim değişiklikleri gibi farklı yaklaşımların sırasıyla egemenlik, biyopolitika ve gelişmiş liberal yönetim gibi belirli hükümet rasyonelitesi aracılığıyla gelişen yönetim eğilimi,
- 2- Çevre konularında bilinmeyen bir geleceğin yönetilmesine ilişkin, güvenlik iktidarı temelinde geliştirilen ve mevcut neoliberal politikaların sürekliliğini sağlamaya dönük ve günümüzde oldukça popüler bir kavram haline gelmiş olan dirençlilik kavramı üzerinden geliştirilen yönetim eğilimi.

Söz konusu eğilimler sonucunda ve liberal araçlar sayesinde uzaktan yöneten uluslararası bir iktidar egemenliğinin ortaya çıktığı görülmektedir. Gelişmiş ülkeler tarafından bir yandan sürdürülebilir kalkınma, yeşil büyüme gibi isimlerle tüketimin sürdürülmesi ve kıt kaynakların neoliberal politikalar çerçevesinde kullanımı garanti altına alınırken; diğer taraftan da yine gelişmiş ülkelerde yaşanan sanayisizleşme süreci, ekonomik kalkınmasını sağlama istekliliğinde olan gelişmekte olan ülkelere bu sanayi tesislerin gönderilmesine neden olmaktadır. Bu yolla gelişmekte olan ülkelerin doğal kaynakları tüketilmekte, ucuz işgücü kullanılmakta, sanayi tesislerinin ortaya çıkarttığı olumsuz ekolojik etkiler gelişmiş ülkelere uzakta tutulmaktadır. Diğer bir ifade ile gelişmekte olan ülkelere yüklenen sorumluluk, yeni bir biyopolitikadır ve bireysel tüketicilerin kuralları üzerinden söz konusu politika, gezegendeki tüm canlıların yaşama koşullarını belirlemektedir. Ancak uygulanan bu biyopolitika özellikle iklim değişikliği bağlamında süreci bazen de farklı yönde etkilemektedir. 2012 yılına gelene kadar gelişmiş ülkelerin her birinin ürettiği sera gazı emisyonları, gelişmekte olan ülkelerin toplam emisyonlarından daha fazla olmuştur. Ancak bu ibre 2012 yılında değişmiş ve BMİDÇS kapsamında Ek Dışı Ülke olarak azaltım yükümlülüğü olmayan bir gelişmekte olan ülke olarak kabul edilen Çin, gelişmiş ülke statüsündeki bazı ülkelere daha fazla sera gazı emisyonu üretir hale gelmiştir. Üstelik Çin'in bu denli büyük miktarda sera gazı emisyonu üretmesine neden olan sanayi ürünleri, yine başta gelişmiş ülkeler tarafından tüketilmektedir. Neoliberal politikaların uygulandığı ve sermayenin krizinin önlendiği bu süreçte bir yandan tüketim körüklenirken, bir yandan da gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler tarafından doğal kaynakların yok edildiği, ekolojik krizin şiddetlendirildiği ve iklim değişikliği sürecinin de hızlandığı bir ortam oluşturulmaktadır. Bütün bunlar gerçekleştikten sonra, küresel iklim değişikliği müzakerelerinde bu defa sorunun çözümüne dönük emisyon azaltımı ve uyum eylemlerinin maliyetleri ve gerçekleştirilecek politikaların dağıtımı konularında anlaşmazlıklar ortaya çıkmıştır ve her ülke kendi ulusal menfaatlerini ön planda tutmaktadır (Demirci, 2013: 184; Giddens, 2013: 19).

Uygulamalara bakıldığında, BMİDÇS'nin Ek Sistemi'ne göre gelişmekte olan ülkelere finansman, kapasite geliştirme ve teknoloji transferi destekleri vermekle yükümlü olan gelişmiş ülkeler (Dışişleri Bakanlığı, 2021), küresel iklim değişikliği müzakereleri sürecinde gerekli desteği sağlamaktan uzak politikalar sergilemektedirler. Gelişmiş ülkeler de değişen iklim koşullarına bağlı olarak şiddetli hava olaylarıyla karşı karşıya kalmaktadırlar. Ancak yine de söz konusu süreçlerden en çok etkilenenler mevcut konumları ve kaynak yetersizlikleri üzerinden dünyanın görece daha yoksul kesimlerinde yaşayan gelişmekte olan ülkelerdir. IPCC Raporlarında da belirtildiği gibi yıkıcı etkisi olan iklim değişikliğine bağlı afetler en çok gelişmekte olan ülkelerin yer aldığı bölgeleri tehdit etmektedir. Bu ülkelerin ise çoğunlukla söz konusu etkilere uyum sağlamaya dönük yeterli finansmanı, kapasitesi ve teknolojisi bulunmamaktadır (IPCC, 2018). Bu durum, Foucault'nun biyopolitika yaklaşımında betimlediği sosyal terk etme modunu ortaya çıkartarak, neoliberal süreçlerin belli toplumlar için

çalıştığı, diğerlerinin ölümüne terk edildiği süreçleri beraberinde getirmektedir. Filozof Alain Badiou “Bir başbakan¹, vatandaşlık etiğinin politik bir methiyecisi, “Fransa dünyanın bütün sefaletine hoş geldin diyemez” dediğinde aslında bize dikkatli bir biçimde söz konusu sefaletin karşılanabileceği kısmına ilişkin kriter ve metotları söylememektedir. Bu nedenle paylaşmadığımız zenginliklerimizin tadını çıkarmaya devam edebiliriz.” derken tam olarak kastettiği konu budur (Bodiu, 2012: 37).

1992 yılında gerçekleştirilen Rio Konferansı sonucunda kabul edilen BMİDÇS’nin yürürlüğe girmesiyle, yukarıda açıklanan hususlar üzerinden iklim değişikliğine ilişkin çalışmalarda ‘tarihsel sorumluluğa’ ilişkin irdelemeler de yapılmaya başlanmıştır. Kavramın özü etik bir biyopolitika geliştirilmesini içermektedir ve bugünkü konumlarına erişirken ürettikleri sera gazı emisyonları konusunda gelişmiş ülkelerin sorumluluk almasını kapsamaktadır (Friman ve Strandberg, 2014: 297). BMİDÇS’in “İlkeler”i açıklayan 3. maddesinde “Taraflar iklim sistemini, eşitlik temelinde ve ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklarına ve güçlerine uygun olarak, insanın günümüz ve gelecek kuşaklarının yararı için korumalıdır. Dolayısıyla, taraflardan gelişmiş ülkeler, iklim değişikliği ve onun zararlı etkileri ile savaşmada öncülük etmelidir” ifadesi yer almaktadır (United Nations Framework Convention on Climate Change [UNFCCC], 1992: 9). Paris İklim Anlaşmasında iklim değişikliği tüm insanlığın ortak sorunu olarak ele alınmaktadır ve insan haklarının gerçekleşmesini engelleyen sonuçları olduğu ifade edilmektedir (UNFCCC, 2015).

Söz konusu iklim anlaşmaları bir yandan bu etik konuların altını çizerken; Kyoto Protokolüyle birlikte başlayan ve günümüzde Paris Anlaşmasıyla gelişen süreçte, konuyu tarafsız ve uluslararası bir yaklaşımla ele aldığı ifade eden BM tarafından, bu defa yukarıda değinilen yönetsel eğilimler kapsamında küresel karbon pazarının oluşturulduğu görülmektedir. Bu husus Foucault’nun biyopolitik yönetsellik yaklaşımında bahsettiği, neoliberal politikaların gezegensel bir problem üzerine dahi nasıl kurulduğunu açıklayan en iyi örneklerden biridir. Foucault’nun insan bedeninin istatistiksel verilere dökülmesiyle betimlediği süreç, bu kez metalaştırılan karbon üzerinden; karbon tüketicileri ve sayaçları ve bunlar doğrultusunda tanımlanan karbon davranış biçimleri üzerinden tanımlanmakta ve küresel iklim değişikliği müzakerelerini yönlendirmektedir (Hamilton, 2016). Foucault işte tam da bu nedenle ancak liberalizmin ne olduğunu anladıktan sonra biyopolitikanın anlaşılabilirliğini ifade etmiştir (Foucault, 2008: 22). Küresel düzeyde uygulanan neoliberal politikaların oluşturduğu koşullar ve uygulanan biyopolitikalar, insan hakları temelinde iklim değişikliği problemine çözüm üreten ve özellikle toplumsal hassas grupları ve gelecek kuşakları göz önüne alan ve iklim adaletini sağlayan koşullar oluşturmaktan uzaktır.

İklim adaleti, küresel ısınmaya neden olan etkenlerin en aza indirgenmesi ve dünya üzerindeki tüm varlıkların yaşamının sürdürmelerini mümkün kılan koşulların sağlanması ile gerçekleşebilecektir. Küresel iklim değişikliği müzakerelerinde iklim adaletinin sağlanarak, iklim değişikliğine ilişkin yeni yaklaşımlar geliştirilmesi gereklidir. İçinde bulunulan iklim krizi bunun oluşmasını artık zorunlu kılmaktadır (Bruno, Karliner ve Brotsky, 1999: 3; Mickelson, 2009).

Söz konusu çözüm alternatiflerini içeren biyopolitikaların geliştirilmesi günümüzde daha da önemli hale gelmiştir. Kâr amacı gütmeyen bir kuruluş olan Atomik Bilim Adamları’nın her yıl yayımladığı bültende ‘Kıyamet Saati (*Doomsday Clock*)’ adı verilen çizelge güncellenmekte ve önceki yılda olan olaylar karşısında insanlığın büyük yıkımlara ne kadar yakın olduğu sembolik olarak ortaya konulmaktadır. Söz konusu çalışmada 2019 yılında insanlığı kıyamete yaklaştıran temel unsur “iklim değişikliğine karşı yeterli süreçlerin geliştirilememiş olması” olarak tespit edilmiştir. 2021 değerlendirmesinde ise 2020 yılına dönük olarak iklim değişikliğinin yanına bu defa COVID-19’un da eklendiği ifade edilerek; salgının ülkelerin ve uluslararası sistemin küresel acil durumlara karşı ne kadar isteksiz ve hazırlıksız olduğunu ortaya koyduğunu, iş birliği yapmadıklarını ve devletlerin sorumluluklarından çok sık feragat ettiklerini ifade edilmiştir. Bu süreçte geri plana itilen iklim değişikliğiyle mücadele konusunun ise önümüzdeki 10 yıl içinde daha şiddetli etkiler ortaya çıkaracağını altını çizmişlerdir (Doomsday Clock, 2021). Her yıl yayımlanan Dünya Ekonomik Forumu’nun (WEF) Küresel Riskler Raporu’nda da 2021 yılında da benzer tespitler yapılarak, dünyanın karşı karşıya olduğu ilk üç risk; (1) şiddetli hava olayları, (2) iklim eylemi konusunda başarısızlık, (3) insanların doğaya verdiği zararlar olarak ifade edilmektedir (World Economic Forum [WEF], 2021: 12).

¹ Alain Bodiu’nun bahsettiği kişi Fransa Başbakanı Michel Rocard’dır. 1989 yılında Başbakanlığı döneminde bir röportajda “Fransa dünyanın bütün sefaletine hoş geldin diyemez. Fransa olduğu gibi kalacaktır. Artık olmaz” demiştir (Bodiu, 2012).

Küresel ekonomik süreçler sonucunda daha da kötü hale gelen ve iklim değişikliğine sebep olan süreçler bu defa da yukarıda da değinilen dirençlilik sağlamaya dönük bireysel ve yerel biyopolitikaların üretilmesi eğilimini beraberinde getirmektedir. Foucault'nun bahsettiği bireyselleşme, sadece yerel önlemler düzeyinde yaşanmamakta, hâlihazırda yaşadığı yerde geçim kaynaklarını iklim değişikliğinin olumsuz etkileri nedeniyle kaybeden bireyin de çalışmak için göç ederek daha iyi koşullar elde etmeye, çatışmalardan kaçmaya, gelişmemiş olandan gelişmiş olana göç etmesine, Foucault'nun da ifade ettiği kendine yatırım yapan bir biyopolitikaya neden olduğu görülmektedir. Her ne şekilde ve amaçla olursa olsun iklim göçmenleri, gittikleri yerde iktidar tarafından belirli kurallar çerçevesinde yönetilebilecek yeni bireyleri oluşturmakta ve bu ise devletler açısından yeni bir iktidar alanı olarak göçmen yönetiminin neoliberal biçimini ortaya çıkartmakta ve yeni biyopolitikalar geliştirilmesine neden olmaktadır (Bettini, 2017: 33, 34; Mason, 2014: 822, 823).

Özetle; küresel iklim değişikliği müzakereleri, yukarıdaki hususların ve iklim adaletinin göz önünde bulundurulması gereken anahtar bir platformdur. İklim değişikliğinin ülke ya da bölge sınırı tanımayan etkileri ve ekolojik krizin ulaştığı boyut ve BM İklim Sözleşmeleri ile bunların uygulamaları arasındaki çelişkilerin giderilmesi konuları günümüzde her zamankinden önemli hale gelmiştir (Chandler, 2018: 14; Dalby, 2013: 187; Helm, 2012; Justice, 2017).

SONUÇ

Biyopolitik kavramının gelişim sürecinde Foucault, kavrama yeni bir içerik kazandırmış ve liberal ve neoliberal politikalar ile ilişkisi içinde birey ve iktidarın incelemesini yapmıştır. Foucault, biyopolitik yönetimsellik olarak adlandırdığı yaklaşımı kapsamında iktidarın ne olduğundan çok kime uygulandığı üzerinde yoğunlaşmıştır.

Foucault'nun biyopolitik yönetimsellik yaklaşımı çerçevesinde ortaya koyduğu hipotezlerin günümüzde geçerliliğini koruduğu, mevcut sistemdeki aksayan yönleri tanımlamakta önemli bir yol gösterici olduğu görülmektedir. Bu tip bir tanımlamayı yapmak önemli ve günümüz koşullarında temel bir gereksinimdir. Çünkü Anthony Giddens'in belirttiği gibi günümüzde politika alanında yapılması gereken yenilikler, yeterince analiz edilmiş değildir. Yenilikler yapılırken ise ister yerel ister uluslararası düzeydeki yönetimden ve politikardan bahsedilsin, devlet hala önemli bir aktördür ve bu süreçte önemli roller üstlenmelidir. Bu kapsamda devletin temel rolü; özellikle de dahil oldukları uluslararası birliklerin ve diğer ülkelerle ilişkilerinin gündeminde ekolojik krize ve buna ilişkin sorumluluklara yer vermek ve belirlenen hedefleri gerçekleştirmektir (Giddens, 2013: 15).

Bu kapsamda en önemli platformlardan biri küresel iklim değişikliği müzakereleridir. Ancak söz konusu platformda hem tarihsel sorumluluğa sahip gelişmiş ülkelerin hem de iklim müzakereleri kapsamında sera gazı azaltımı yükümlülüğü bulunmayan gelişmekte olan ülkelerin sorumluluk almaları önemlidir. BM iklim sözleşmelerinin ruhuyla çelişen uygulamalar da yeni geliştirilecek biyopolitikalar kapsamında tekrar değerlendirilmelidir.

Antroposen çağda yaşanan ve giderek şiddetlenen iklim değişikliği başta olmak üzere ekolojik krize ilişkin sorunlar, geleneksel yaklaşımlarda ve mevcut biyopolitikalarda değişimi zorunlu kılmaktadır. Geline bu yeni dönem insanlığın artık kendisini doğanın üstünde tahakküm kuran değil, doğa ile ve onun süreçleri ile düşünmesini gerektiren bir zamanı temsil etmektedir. Bu zamanda artık biyolojinin, ekolojinin ve bunlar gibi doğal süreçlerle ilgili çalışan disiplinlerin uluslararası ilişkiler ve siyaset bilimiyle bir arada ele alınması önemli hale gelmiştir. Neoliberal politikaların ve küreselleşmenin ortaya çıkardığı, insanın ve doğanın sınırsızca kullanımını içeren süreçleri tersine çevirecek yeni biyopolitikalar, disiplinler arası bir yaklaşımla tespit edilmeli ve bunlar atmosferdeki karbon miktarının iklim sisteminde şiddetli değişimlere yol açmayacak seviyede tutulmasını sağlayan nitelikte olmalıdır. Biyopolitika eğer yaşamın yönetilmesi ise, yaşama hakkının sadece insana ait olmadığı diğer tüm canlı varlıkların da hakkı olduğu da göz önünde bulundurulmalıdır. Foucault'nun biyopolitik yaklaşımının işaret ettiği gibi doğanın metalaştırılması, insanların kategorize edilmesi ve çevre krizine ilişkin olarak üretilen çözümlerin genelleştirilmesi olumlu sonuçlar sunmamaktadır. Yapılan her çalışmada, devletler tarafından üretilen her politikada, konunun etik boyutu mutlak suretle göz önünde bulundurulmalı, iklim adaleti gözetilmelidir. Alınması gereken tedbirleri başka bir bireyden ya da ülkeden beklemek ve sorumluluk almayı reddetmek, sadece tüm taraflar için sorunu daha da karmaşıklaştırmaya hizmet edecektir.

Foucault'nun biyopolitika yaklaşımında vurgulamak istediği husus, kesinlikle devletin ya da egemen gücün kendisinin ortadan kalkması değildir, bunun da ötesinde iktidarın kontrol etmediği bir güç

aşımının yıkıcı sonuçlarının altını çizmektedir. Bu hususu çevre sorunlarına ve iklim değişikliğine neden olan biyopolitikalar bağlamında değerlendirdiğinde söz konusu güç aşımı geri dönülemez bir noktada olmak demektir ve bu nokta insanlığın övündüğü teknolojisinin yetmeyeceği bir yerdir. Altıncı büyük yok oluşun tartışıldığı günümüz koşullarında bu noktadan çok da uzakta olmadığımız ortadadır (Colbert, 2016).

KAYNAKÇA**Kitaplar ve Makaleler**

- Agamben, Giorgio (1998), *Homo Sacer: Sovereign Power and Bare Life*, (Çev. Daniel Heller Roazen), Stanford University Press, California.
- Bettini, Giovanni (2017), "Where Next? Climate Change, Migration, and The (Bio)Politics of Adaptation", *Global Policy*, Volume: 8, Number: 1, pp. 33-39.
- Bodiou, Alain (2012), *Ethics: An Essay on the Understanding of Evil*, (Çev. Peter Hallward), Verso, London.
- Bruno, Kenny, Karliner Joshua ve Brotsky, China (1999), *Greenhouse Gangsters vs. Climate Justice*, CorpWatch, San Francisco.
- Chandler, David (2018), "Biopolitics 2.0: Reclaiming The Power of Life in The Anthropocene", *Contemporary Political Theory*, Volume: 19, Number: 1, pp.14-20.
- Colbert, Elizabeth. (2016), *Altıncı Yok Oluş*, (Çev. Nalan Tümay), Okuyan Us Yayınları, İstanbul.
- Dalby, Simon (2013), "Biopolitics and Climate Security in the Anthropocene", *Geoforum*, Cilt: 49,s.184-192.
- Demirci, Mustafa (2013), "İklim Değişikliği ve Dağıtıcı Adalet", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 2, s. 183-203.
- Des Jardins, Joseph. (2006), *Çevre Etiği*. (Çev.Ruşen Keleş), İmge Kitabevi, Ankara.
- Drengson, Alan, Devall, Bill ve Schroll, Mark (2011), "The Deep Ecology Movement: Origins, Development, and Future Prospects (Toward a Transpersonal Ecosophy)", *International Journal of Transpersonal Studies*, Volume: 30, Number: 1-2, pp. 101-117.
- Fassin, Didier (2001), "The Biopolitics of Otherness: Undocumented Foreigners and Racial Discrimination in French Public Debate", *Anthropology Today*, Volume: 17, Number: 1, pp.3-7.
- Feher, Ferenc ve Heller, Agnes (1994), *Biopolitics*, Avebury, Aldershot.
- Foucault, Michel (2002), *Toplumunu Savunmak Gerekir*. (Çev. Şehsuvar Aktaş), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Foucault, Michel (2003), *Society Must Be Defended: Lectures at the Collège de France, 1975–76*, Picador Press, New York, NY.
- Foucault, Michel (2007), *Security, Territory, Population, Lectures at the Collège de France, 1977-78*, Burchell, Graham (Çev.), Palgrave Macmillan, New York.
- Foucault, Michel (2008), *The Birth of Biopolitics Lectures at the College De France 1978-79*, (Ed. Michel Senellart), Palgrave Macmillan, New York.
- Foucault, Michel (2011), *Entelektüelin Siyasi İşlevi: Seçme Yazılar 1*. (Çev. Osman Akınhay), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Foucault, Michel (2013), *Güvenlik, Toprak, Nüfus (1. Baskı)*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Foucault, Michel (2014), *Özne ve İktidar: Seçme Yazılar 2* (Çev. Osman Akınbay), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Friman, Mathias ve Strandberg, Gustav (2014), "Historical Responsibility For Climate Change: Science and The Science–Policy Interface", *WIREs Climate Change*, Cilt: 5, Sayı: 3, s. 297–316.
- Giddens, Anthony (2013), *İklim Değişikliği Siyaseti*, Phoneix Yayınevi, Ankara.
- Glendinning, Chellis (1995), "Recovery from Western Civilization", *Deep Ecology for the Twenty-First Century*. (Ed. George Sessions), Shambhala Publications, Boston, pp. 37-40.
- Godrej, Dinyar (2003), *Küresel İklim Değişimi*, Metis, İstanbul.
- Gora, Oğuz (2014), "Biyopolitika", *Sosyoloji Dergisi*, Cilt: 30, s. 129-135.
- Grove, Kevin (2013), *Biopolitics Critical Environmental Politics* (Ed. C. Death), Routledge, London, pp. 22-30.
- Hamilton, Scott (2016), "The Measure of All Things? The Anthropocene as a Global Biopolitics of Carbon", *European Journal of International Relations*, Cilt: 24, Sayı: 1, s. 33–57.
- Hardt, Michael ve Negri, Antonio (2004), *Çokluk: İmparatorluk Çağında Savaş ve Demokrasi* (Çev. Barış Yıldırım), Ayrıntı, İstanbul.

- Helm, Dieter (2012), *The Carbon Crunch*, Yale University Press, London.
- IPCC, (2014). AR5 Report, Working Group I: Climate Change): *The Physical Science Basis, Summary for Policy Makers*, IPCC.
- IPCC (2018), *Special Report: Global Warming of 1.5 °C*, IPCC.
- Keleş, Ruşen, Hamamcı, Can ve Çoban, Aykut (2012), *Çevre Politikası*, İmge Kitabevi, Ankara.
- Kelly, Mark (2015), *Biopolitical Imperialism*, Zero Books, Washigton.
- Koç, Altuğ (2018), “Michel Foucault’un Biyopolitika Kavramının Teorik Çerçevesi”, *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 2, s. 193-218.
- Konak, Nahide (2019), “Küresel İklim Değişikliği ve Türkiye’de Kanal Tipi Hidro-Elektrik Santrallerin Foucault’nun Biyo-İktidar, Yönetimsellik ve Güvenliğin Biyopolitikası Kavramları Bağlamında Analizi”, *Alternatif Politika*, Cilt: 11, Sayı: 1, s. 113-141.
- Lemke, Thomas (2011), *Biopolitics: An Advanced Introduction*, New York University Press, New York.
- Lemke, Thomas (2013a), *Biyopolitika (Çev. Utku Özmakas)*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Lemke, Thomas (2013b), “Foucault, Politics and Failure”, *Foucault Biopolitics and Governmentality*. (Ed. Jakob Nilsson ve Sven-Olov Wallenstein), Södertörn University Philosophical Studies, Stockholm.
- Lewis, Tyson (2009), “Discipline- Sovereignty- Education, A Foucault for the 21st Century: Governmentality”, *Biopolitics and Discipline in the New Millennium*. (Ed. Sam Binkley ve Jorge Capetillo), Cambridge Scholars Publishing, New Castle.
- Maltaş, Arzu (2015), “Ekoloji Ekseninde İnsan-Doğa İlişkisi ve Özne Sorunu”, *Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 17, Sayı: 29, s. 1-8.
- Mason, Michael (2014), “Climate Insecurity in (Post) Conflict Areas: The Biopolitics of United Nations Vulnerability Assessments”, *Geopolitics*, Cilt: 19, Sayı: 4, s. 806-828.
- Mengi, Ayşegül ve Algan, Nesrin, (2003), *Küreselleşme ve Yerelleşme Çağında Bölgesel Sürdürülebilir Gelişme*, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Mickelson, Karin (2009), “Beyond a Politics Of The Possible? South–North Relations and Climate Justice”, *Melbourne Journal of International Law*, Volume: 10, pp. 411-423.
- Oksala, Johanna (2013), “Neoliberalism and Biopolitical Governmentality”, *Foucault Biopolitics and Governmentality*. (Ed. Jakob Nilsson ve Sven-Olov Wallenstein), Södertörn University Philosophical Studies, Stockholm.
- Özer, Mehmet Akif (2001), “Derin Ekoloji”, *Çağdaş Yerel Yönetimler*, Cilt: 10, Sayı: 4, s. 61-79.
- Roberts, Timmons ve Parks, Bradley (2007), *A Climate of Injustice-Global Inequality, Nort-South Politics, and Climate Policy*, The MIT Press, London.
- Sessions, George (1995). *Deep Ecology for the Twenty-First Century*. Boston: Shambhala Publications.
- WEF (2021). *The Global Risks Report 2021*, WEF, Geneva.
- Yaylı, Hüseyin ve Çelik, Vasfiye (2011), “Çevre Sorunlarının Çözümü İçin Radikal Bir Öneri: Derin Ekoloji”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 26, s. 369-377.
- İnternet Kaynakları**
- Dışişleri Bakanlığı, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve Kyoto Protokolü, http://www.mfa.gov.tr/birlesmis-milletler_iklim-degisikligi-cercevesozlesmesi-_bmidcs_-ve-kyoto-protokolu-_.tr.mfa, 10.12.2020.
- Doomsday Clock (2021), <https://thebulletin.org/doomsday-clock/current-time/>, 02.02.2021.
- Justice, Jeff (2017), *Biopolitics of Disasters: Hurricane Irma And Climate Change*, <https://www.greeneuropeanjournal.eu/biopolitics-of-disasters-hurricane-irma-and-climate-change/#fn1-450>, 19.11.2020.
- Lazzarato, Maurizio (2014), *Maddi Olmayan Emek*. <https://saltonline.org/en/2071/maddi-olmayan-emek>, 07.12.2020.
- Leonardi, Emaunele (2012), *Biopolitics Of Climate Change: Carbon Commodities, Environmental Profanations, and the Lost Innocence of Use-Value*, <https://ir.lib.uwo.ca/etd/959>, 07.12.2020.

UNFCCC (1992), United Nations Framework Convention on Climate Change, https://unfccc.int/files/essential_background/background_publications_htmlpdf/application/pdf/conveng.pdf , 01.12.2020.

UNFCCC (2015), Paris Agreement, http://unfccc.int/files/essential_background/convention/application/pdf/english_paris_agreement.pdf, 01.12.2020.

Van den Berg, Karijn (2016), Neoliberal Sustainability? The Biopolitical Dynamics Of “Green” Capitalism, https://www.tni.org/files/publication-downloads/31-icas_cp_van_der_berg.pdf, 30.10.2020.

